

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

BORSODI FORRÁSOK CIGÁNYOKRÓL A 18. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

HAZAG ÁDÁM

A Herman Ottó Múzeum Történeti Osztálya 2009. évben megkezdte a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei települések kisebbségi kutatását. Első megbízása Sajószentpéter három kisebbségi önkormányzatának megbízásából érkezett, melynek keretében a német, a lengyel és cigány kisebbség történelmének megismertetését tűztük ki célul.

Eddigi munkáim alapján a sajószentpéteri cigányság történeti háttérének tanulmányozását vállaltam magamra, annak reményében, hogy a történeti Borsod vármegye cigányságáról többet is megtudhatok a kutatások elvégzésével.

Ahogy előző írásokban is hivatkoztam rá, a Mária Terézia uralkodása alatt elkészült 1768-as országos cigányösszeírás Borsod vármegyére vonatkozó részeinek sajnálatosan nincsen nyomuk, sem a megyei, sem az országos levéltárakban, éppen ezért örültem meg annak a lehetőségnek, hogy alkalmam nyílik egy borsodi település cigánylakosságával foglalkozni. A kutatás számomra nem várt eredményt hozott, melyet kiegészített a Sajószentpéteren végzett terepmunka lehetősége, tovább bővítve a források által megörökített tényeket. A korszak kiválasztásánál eddigi kutatómunkámat és azt tartottam szem előtt, hogy ebből az időszakból találhatóak az első általam feltalált források, valamint azt is, hogy a cigányság körében mai napig is igen fontos szerepet játszik ez az időszak. Sajószentpéteri beszélgetéseim során többen is felemlítették Mária Teréziát, mint azt a személyt, aki „véget vetett a szép világnak” és rendeleteivel először próbálta asszimilálni a cigányságot, elvége tőlük az addigi „szabadságot”.

Sajószentpéter városban három irányt tűztem ki célul, melyek alapján kutatásaimat végeztem: Sajószentpéter városkönyveit, korabeli cigányösszeírásokat, anyakönyveket, illetve az ott élő cigány lakosság elbeszéléseit vettem alapul. A feltalált források bemutatása írásom alapja.

„Korai” összeírások

A legkorábbi források a sajószentpéteri cigányságról az 1750-es években keletkezett összeírások. Ezek sokaságából azokat szeretném bemutatni, melyek megelőzik a Mária Terézia által 1767-ben elrendelt cigányösszeírások eredményeit. Előjáróban ezekről a felmérésekről el kell mondani, hogy az adatok felvételében nem oly teljesek, mint a későbbiekben keletkezett hasonló jellegű forrásokéi. Az 1767–68-as és azt követő cigányösszeírások a letelepedett életmódot folytató cigányság életkörülményeivel, foglalkozásukkal, gyermekek számával és vallási hovatartozásukkal is foglalkozott, míg a korábbi összeírások, mintegy csak rögzítették az egyes településeken élő cigány családokat. Az adatokból kiderül, hogy ezek a családok mennyiben folytattak, folytathattak teljesen letelepült életmódot, hiszen az egymást egy-két évvel követő összeírások áttekintése után a felvett nevek vizsgálata alapján következtethetünk arra, hogy egyes családok eltűntek-e az adott településről. Sajnálatosan ezekből a forrásokból nem kapunk bővebb felvilágosítást arról, hogy az adott személyeknek milyen volt a családi állapota, hány

gyermekük volt, illetve mi volt a foglalkozásuk, mégis fontosnak lűnik számomra, hogy ezeket az összeírásokat is felhasználjam munkámhoz.

Az összeírásokban a letelepedett, vagy ideiglenes lakhellyel rendelkező cigány lakosság adatait rögzíthetjük, ennek meglétét bizonyítja a családfők neve mellett szerepeltetett pénzösszeg, melyet természetesen csak lakhellyel rendelkező személyektől tudtak beszédni. Ebből kiindulva újra felvetődik az állandó probléma, mely szerint a vándorló, vagy ideiglenes lakhellyel rendelkező cigány lakosságról, vagyis a teljes cigány népességről nem kaphatunk átfogó képet. Nyomon követhetjük esetlegesen az egyes családok költözését településenként a felmérések tükrében, ezért is választottam e korai források bemutatását. Ezekben a forrásokban nem csak Sajószentpéter, hanem a hozzá kötődő települések, illetve kitekintésként Szendrő és a hozzá tartozó területek cigány lakosságának adatai is szerepelnek.

1752–53¹

Oppidum Szent Péter	Blasius Buri	1.30.
	Stephanus Orgován	1.30.
Kazincz	Michael Kiss	1.30.
Alacska	Mathias Zingaros	0.30.
Berente	Nicolaus Czigán	0.30.
Varbó	Michael Czigán	0.30.
Kondó	Gasparus Panyó	1.30.
Parasznya	Franciscus Danyi	1.30.
Dédes	Gaspar Kiss	1.30.
Málinka	Martinus Botos	1.30.
Sáta	Ladislaus Váradi	1.30.
Arló	Nicolaus Váradi	1.30.
Csokva	Georgius Laho	1.30.
	Michael Laho	1.30.
Járdánháza	Michael Csóka	1.30.
Darócz	Franciscus Buri	1.00.
Cserney	Franciscus Farkas	1.30.
	Buri	1.00.
	Joannes Csóka	1.30.

¹ B.-A.-Z. m. Lt. IV. 501/b III. I. 750.

Visnyo	Gaspar Szitaj	1.30.
Szilvás	András Nagy	1.30.
Apátfalva	Joannes Csóka	1.30.
	Joannes Bogdány	1.30.
Szent-Mártony	Franciscus Csóka	2.00.
Nádasd	Paulus Botos	1.30.
Sajó-Némethi	Joannes Sirok	1.30.
Várkony	Franciscus Váradi	1.00.
	András Danyi	1.00.
Uppon	Demetrius Váradi	1.30.
	Mathias Lazárc	1.00.
Velezd	Samuel Konya	1.00.
Bánfalva	Joannes Szitai	1.30.
Bánhorváth	Andreas Szitai	1.30.
	Franciscus Pintér	1.00.
Summa:		46.30.
1753–54²		
Szentpéter	Stephanus Orgován	1.00.
	Blasius Buri	2.00.
Barczika	Marthinus Burka	0.30.
	Paulus Budai	0.30.
Bánhorváth	Andrea Szitai	1.00.
Dédes	Franciscus Kis	2.00.
Radistyán	Nicolaus Horváth	0.30.
Kápolna	Franciscus Pati	1.30.
Kondó	Gaspar Dida	1.30.
	Gaspar Kiss	1.30.
Alacska	Franciscus Maltji	0.30.
Kazincz	Michael Kiss	1.30.

2 B.-A.-Z. m. Lt. IV. 501/b III. I. 754.

Sajónémeti Bolyok	Johannes Zsíros Georgius	2.00. 0.30.
Várkony	Franciscus Váradi	0.30.
Domaháza	Franciscus Gozoló	1.30.
Disznósd	Filius Francisci Gozoló	0.30.
Nekésény	Michael Szitai	1.30.
Csernej	Andreas Oláh Franciscus Csipkés	1.30. 1.00.
Uppon	Andreas Zakló	1.00.
Sáta	Ladislaus Sama	0.30.
Csokva	Ladislaus Váradi	0.30.
Bóta	Demetrius Bazanyó	1.30.
Szent Mártony	Franciscus Csóka	2.00.
	Joannes Nagy Kuli	0.30.
Visnyó	Gáspár Szitai Michael	2.00. 1.00.
Darócz	Andreas Szitai	1.30.
Csepán	Peczgius Oláh alias Laho	1.30.
Summa		34.00
1755³		
Opp. Szentpéter	Joannes Buri	2.00.
Vadna	Michael Kis	1.30.
Barcza	Joannes Szitai Paulus Konya Stephanus Konya	1.30. 1.30. 0.30.
Banhorvath Tardona	Andreas Szitai Franciscus Czigány	1.30. 1.00.

3 B.-A.-Z. m. Lt. IV. 501/b III. I. 764.

Dédes	Franciscus Kiss	2.00.
	Gaspar Nagy	2.00.
	Franciscus Buri	0.30.
	Franciscus Oláh	1.00.
	Martius Szajkó	0.30.
	Martius Szécsi	0.30.
Varbó	Joannes Miki	0.30.
Kápolna	Franciscus Czigány	0.30.
Lászlófalva	Csirke	0.30.
Kondó	Franciscus Hamzók	1.00.
Alacska	Franciscus Buri	1.00.
	Blasius Todi	1.00.
	Mathias Ferencz	0.30.
Kazincz	Franciscus Nagy	1.00.
	Michael Kis	1.00.
Sajó Némethi	Joannes Kiss	3.00.
Velezd	Andreas Kis	1.30.
Várkony	Joannes Váradí	1.00.
Disznósd	Joannes Károlyi	0.30.
Uppon	Demetrius Baranyi	1.00.
Sata	Ladislaus Váradí	0.30.
Omány	Samu	0.30.
Bóta	Michael Leho	1.00.
Apátfalva	Joannes Póka	0.30.
Szilvás	Andreas Nagy alias Kuti	1.00.
Summa		34.00
 Nomina Zingar⁴		
Szent Péter	Andreas Ökrös	1.30.
	Georgius Buri	1.00.

4 B.-A.-Z. m. Lt. IV. 501/b III. 1.770. évszám nélkül.

	Stephanus Orgovány	1.00.
	Nicolaus Buri	0.30.
Kápolna	Franciscus Gasi	1.30.
Varbo	Nicolaus Kekes	0.45.
Kondó	Joannes Esztergályos	1.30.
Radistyán	Thomes Kálvyay	0.30.
	Georgius Buri	0.30.
	Georgius Buday	0.30.
Parasznya	Adamus Kekes	1.00.
Alacska	Blasius Buri	1.00.
	1.00.
 Biku	0.30.
Berente	Kanyo	0.30.
Kazincz	Franciscus Szitay	1.00.
	Michael Kis	1.00.
Ivánka	Alexander Nyiri	1.00.
Vadna	Andreas Kis	1.00.
Barcza	Joannes Szitay	1.30.
	Paulus Konya	0.30.
	Stephanus Konya	0.30.
Malinka	Nicolaus Berky	0.45.
Banhorvath	Andreas Szitay	1.30.
Banfalva	Michael Csemer	1.30.
Uppon	Michael Lako	0.30.
	Joannes Csoka	0.30.
Kaza	Ladislaus Várady	0.30.
	Michael Nagy	1.30.
Omány	Thomas Nagy	0.30.
Zajác	0.30.
	Joannes Várady	0.30.
Summa:		28.30.

1754. Szendrőviensis⁵

In Opp. Aszaló	Stephanus Kótai	1.30.
Hegymeg S.	Kalo et Pisze	0.30.
Hangacs	Georgius Vasko	0.30.
Nyomar	Sigismundus Vasko	0.30.
Lak	Marthinus Nagy	1.00.
	Joannes Csóka	0.30.
Szent-Jakab	Georgius Fitzu	0.30.
Viszlo	Sigismundus Fitzu	1.00.
	Georgius Daptu	0.30.
Szalonna	Mathias Bartus	1.00.
	Michael Nagy	1.00.
	Georgius Kalotsai	1.00.
Inotta	senior Jano	0.30.
Meszes	Franciscus Lapis	0.30.
	Franciscus Csómőr	0.30.
Martonyi	Daniel Fitzu	0.30.
Abod	Joannes Száraz	0.30.
Bessenyő	Franciscus Rigo	1.00.
Opp. Szendrő	Daniel Sziroki vajda	1.00.
Dévény	Petrus Dondo	0.30.
D. Horvath	Gasparus Danyi	1.00.
Kaza	Joannes Danyi	0.30.
	Gasparus Danyi	0.30.
	Joannes Olah	0.30.
	Ladislaus Bebe	0.30.
	Franciscus Ganyo	0.30.
Latus:		18.00
Galgotz	Franciscus Kajla	1.00.

Opp. Edelin	Mathias Budai	1.00.
	Gasparus Budai	1.00.
Laád Bessenyő	Michael Purtzi	1.00.
Borsod	Andreas Danyi	1.30.
	David Kore	1.30.
Szirak	Mathias Purtzi	1.00.
Ziliz	Nicolaus Todi	1.00.
Bodva	Gasparus Balas	1.00.
	Georgius Farkas	1.00.
	Samuel Mattse?	0.15.
	Georgius Budai	0.30.
Arnoth Vamos	Adamus Czigany	2.00.
	Nicolaus Lakatos	0.30.
	Stephanus Balogh	0.30.
	Andreas Ökrös	2.00.
	Joannes Kis	2.00.
	Andreas Somlyodi	0.15.
	Franciscus Csirke	0.15.
	Georgius Somlyodi	1.00.
	Georgius Zámbó	0.30.
Finke	Budai Ganyó (junior)	0.30.
	Daniel Gati	1.00.

40.15.

A megjelenített sajoszentpéteri összeírások csupán három év adatait rögzítik, mégis fontos következtetéseket tudunk belőle levonni. Elsőként a családfők vezetéknevéből megállapítható, hogy mind a *Buri*, mind az *Orgován*, *Orgovány* család állandó lakhellyel rendelkező, letelepült cigány családnak tekinthető. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy az 1753-ban keletkezett első összeírásban még csak egy *Buri* családot találhatunk, míg a későbbi összeírásban már kettő szerepel. Ez természetesen nem bizonyító erejű annak tekintetében, hogy a család leszármazottairól van szó, akik szintén Sajószentpéteren éltek, ennek ellentmond az, hogy bár a vezetéknev megegyezik, azonban a keresztnév nem. Azonban az anyakönyvi vizsgálatok alapján elmondható, hogy a család megtelepedett életmódot folytatott Sajószentpéteren, nevüket mind a mai napig megtalálhatjuk. Ez a névlista a későbbiekben egészül ki az *Ökrös* családdal, akiknek eredeti lakhelye a szendrői összeírás alapján 1754-ben Vámos volt. Ebben az esetben a teljes név megegyezik *Andreas Ökrös*, ami alapján feltételezhető, hogy 1754 és 1755 között ez a család lakhelyet változtatott és Sajószentpéteren telepedett le. A későbbi anyakönyvi forrásokban nem találtam nyomukat, ezért valószínű, hogy olyan családról van szó, akik ebben az időszakban vándorló, vagy félig letelepedett életmódot folytattak.

A megjelenített összeírások közé azért került egy szendrői felmérés is, mert itt találhatunk rá egy, a cigányság életét igencsak meghatározó elemre, mégpedig egy vaj-

da címzéssel bejegyzett személyre, 1754-ből *Daniel Szirok*ira. Mind a Sajószentpétert érintő, mind a városban kutatót anyakönyveket vizsgálva, nem találtam ilyen bejegyzést egyetlen személlyel kapcsolatban sem. A tényt, hogy itt egy vajdai tisztséget viselő személlyel találkozunk, még meglepőbbé teszi, hogy egy későbbi szendrői összeírásban szintén megtalálható vajdasági tisztségben 1756-ban *Demetrius Siroki*.⁶ Sajnos nem tudjuk, hogy egyazon személyről, vagy ugyanazon családból származó emberről van-e szó, mindezek ellenére érdekes, hogy mindkét vajda szendrői lakos. A vajdai tisztséget viselő személy a cigányság körében mai napig fontos szerepet tölt be. A vajda,⁷ a cigány és nem cigány népesség közötti kapcsolatok felelőse, mint azt a jelen korban is tapasztalhatjuk, azonban a cigány közösség belső életének nem ő az egyedüli irányítója. Ezzel a tisztséggel találkozhatunk már a legelső elfogadott Magyarországon megjelenő cigánysággal kapcsolatos forrásban is, 1422-ben Zsigmond magyar király által kiállított útlevél szövegében, melyben László vajda és népe számára enged szabad közlekedést az országban. A hagyományok szerint azonban a vitás kérdéseket, illetve a közösségen belüli törvényeket meghatározó testület a családos férfiak gyűlése, akik egyenrangúakként, és közösen határoznak a közösség ügyeiben, a *Romani Kris* egyfajta belső közösségi törvényszék szerepét tölti be.

Számomra azért voltak fontosak a fentebbi összeírások, mert ezek alapján családi kötelékekre vagy származási helyekre találhattam rá az általam felhasznált legkorábbi források alapján.

Anyakönyvi források

Az időszakot felölelő anyakönyvi adatok sem adnak jóval tágabb képet a Sajószentpéteren élt cigány családokról. Az anyakönyvezés az 1760-as évektől áll rendelkezésre, keresztelési, halálzási és házassági adatokat rögzít. Sajnos a kezdeti időkben itt is csak ritkán találkozunk a foglalkozás megnevezésével, vagy olyan adattal, mely bővítené az összeírásokból kiemelhető tényanyagot. A későbbi, 19. századi anyakönyvek jóval bővebb információval látják el a kutatót, ezekből megtudható az illető személy, személyek foglalkozása, életkora, és sok esetben az is, mely településről származnak.

Ezeket az adatokat egészítik ki olyan, az anyakönyvekben található egyéb jellegű források, melyek szerencsére esetenként többet is elárulnak a cigányságról, mint a kezdeti bejegyzések.

Az anyakönyvek I. kötetében találtam rá egy 1768-as összeírásra, melyben az érintett családokról teljesebb képet kaphatunk. Az összeírás tartalmazza a gyermekek nevét és életkorát, így a korabeli családi keretekre következtethetünk belőlük.

Terekei János 30		Elisabeth 4	
Maria Kis 23			
Kis Koymarosné Ersok 40	Estván 9	Ersébet 13	helv.
		Maris 11	
Farkas Péter 38	Miska 11		helv.

6 B.-A.-Z. m. Lt. IV. 501/b III. I. 770.

7 Szláv *vojvoda* szóból eredeztethető, de megtalálható a magyar nyelvben is vezér, vezető értelemben.

Farkasné 26	Péter 7	
Farkas István 52	Miska 8	helv.
Farkasné 40	Pesta 12	
Farkas Jánosné 40	András 12	helv.
	Pesta 10	
Ola Istvany 50		
Maria 45		
Ola János 40		Maria 7
Feleség 30		

A fenti összeírás igen fontos volt abból a szempontból, hogy itt találtam rá először a Farkas családra, mely család tagjainak adatait megtaláltam ettől az időponttól egészen napjainkig.

Ha a korábban idézett összeírásokat is számbavesszük láthatjuk, hogy Farkas vezetéknevű személyekkel találkozhatunk 1753-ban *Cserney* és 1754 *Bodva* településeken. Még tovább bővül a családról kapott kép, ha ugyan nem is nagy jelentőségű ügyben, de Sajószentpéter városkönyve is megemlékezik a család egy tagjáról.

„Farkas Mátyás Újj Magyar, hogy háza előtt kívül tüzelt, érdemei szerint meg büntetett.”⁸

A 18. század utolsó harmadában az alábbi vezetéknevek fordulnak elő az anyakönyvekben *Kis, Budai, Soos, Balogh, Oláh, Ritso, Danko, Farkas, Rahlo, Laho*, valamint több esetben is a *Czigány*, vagy *Tzigány* névalak is. Az utóbbi két vezetéknevnél feltételezhetjük, hogy ez nem valóságos vezetéknevet takar, erre abból is következtethetünk, hogy szinte csak nőknél jelenik meg az anyakönyvekben, ennek oka inkább az lehetett, hogy az illető személy vagy nem tudta megmondani saját nevét, vagy az adatot felvevő személy elégnék tartotta, ha utal származására.

Városkönyvek

Sajószentpéter városkönyveiben várakozásom ellenére igen csekély mennyiségű, és nem túl jelentős forrásokra találtam a vizsgált időszakot illetően. Annak ellenére, hogy mint az összeírásokból is láhattuk, hogy ekkor már, ha nem is nagy létszámban, de cigány családok fordultak meg, vagy telepedtek le a településen, a városkönyvi bejegyzések csak érintőlegesen foglalkoznak az itt élő cigánysággal. A cigányság életmódjának sajátosságait figyelembe véve és az anyakönyvekben található adatok bizonyossága szerint sok cigány család költözhetett Sajószentpéterre. Betelepüléssel és lakhatással kapcsolatos szabályzatot találhatunk Sajószentpéter város privilégiumában.⁹ „Az ismérten kóborlóknak és szökevényeknek ki kötvén az igaz úton járókat, senki szállást ne adjon, különben akár mely jövevényeket lakásra az Magistratus híre nélkül senki be ne fogadjon, kivált idegen Nemzeti és vallású embereket a szép egyességnek okáért, 12 forint büntetés alatt, és ha bé fogadta is valaki, tartozzék az olyat a Magistratus parancsolattjára

⁸ B.-A.-Z. m. Lt. V/11. 142. kötet, vagy V/198. 20. kötet. 186.

⁹ B.-A.-Z. m. Lt. V/11. 141. kötet, vagy V/198. 19. kötet. Sajó-Szent-Péter városának Privilégiuma XXII. Articulus.